

ДМИТРО АЙНАЛОВ І “СОФІЯ КИЇВСЬКА”

Книга “Софія Київська: Візантія. Русь. Україна”, що є продовженням минулорічної збірки, виданої на пошану відомої дослідниці Софійського собору Надії Нікітенко, присвячена іншому видатному досліднику пам’ятки – Дмитру Айналову. Саме в цьому році виповнилося 150 років від дня його народження. Життєвий і науковий шлях вченого тісно пов’язаний з Україною. Тут, у Маріуполі, він народився, в Одесі здобув вищу освіту, а в Києві дебютував як науковець. Саме дослідження видатної пам’ятки Русі-України – Софії Київської, проведене ним разом з другом і колегою, однокласником по навчанню у Н. Кондакова в Новоросійському університеті Є. Редіним, принесло авторам, на той час ще студентам, наукове визнання. А тому стає зрозумілим, що життя і творчість Айналова не можуть пройти повз “Софію Київську”.

Майже тридцять років тому Г. Вздорнов, приступаючи до розгляду діяльності Айналова і Редіна, відмічав, що ім’я останнього мало кому відоме, в той час як перший відомий всім¹. Однак на сьогодні життєвому і творчому шляху Є. Редіна присвячено низку публікацій². Особа ж Айналова лише в останній час стала об’єктом наукового інтересу. Фактично, на сьогодні можна назвати лише одну ґрунтовну наукову працю³, в якій дається досить детальний нарис біографії та огляд праць і архіву вченого. Тож постать Д. Айналова радше належить до категорії тих, про кого чули, але не знають.

Подібна ситуація була і за життя вченого. За словами самого Айналова, висловленими ще за два роки до захисту докторської дисертації, в Московському університеті “ніхто (майже весь факультет, за винятком трьох людей) не знають, ані хто я, ані що я, не знають, що я писав і що робив”⁴. Ситуація зрозуміла і незрозуміла водночас. Класицизм, на якому була побудована вища освіта загалом, повільно здавав свої позиції. Н. Кондаков у мистецтвознавстві першим похитнув цю монополію і фактично створив науку візантійського мистецтва. Кондаков “копав” широко і глибоко. Однак, Айналов, зпершись на метод вчителя, пішов далі, його дослідження вражають не так глибиною як широтою тематики, що часто закидалось вченому, в тому числі з боку вчителя. Новий матеріал, що не був достатньо опрацьований, давав значні пер-

¹ Вздорнов Г.И. История открытия и изучения русской средневековой живописи. XIX век. М., 1986, с. 267.

² Див., напр.: Філіпченко Р.І., Куделко С.М. Є.К. Редін – професор Харківського університету. Харків, 2008.

³ Анфертьєва А. Н. Д.В. Айналов: жизнь, творчество, архив // Архивы русских византистов в Санкт-Петербурге. СПб., 1995, с. 259–312.

⁴ Цит. за: Анфертьєва А. Н. Д.В. Айналов., с. 270, прим. 80.

спективи. Для сучасників він ще був мало цікавим. Саме в епоху Айналова ламався стереотип щодо Візантії, і візантиністика як наука впевнено виборювала собі місце в системі історичного, філологічного, а, заразом, і мистецтвознавчого знання. На межі ХІХ–ХХ ст. виникає і низка поважних візантологічних часописів: “Византийский временник”, “Byzantinische Zeitschrift”, а дещо пізніше “Byzantion”. Тож, Айналов, який за вже класичною характеристикою його творчості, даної М. Бруновим, і визначив самостійний характер візантійського мистецтва⁵, дав гідну відповідь викликам часу, вписавши своє ім’я до когорти основоположників російської школи візантиністики.

Проте, якщо Н. Кондаков загалом скаржився на долю, що народився в Росії, то Д. Айналову непощастило жити в радянській державі 1920–1930-х рр., коли наука, а тим більше візантиністика з її церковними старожитностями, була зовсім не потрібною для “переможного пролетаріату”. Знайти в мистецтві Візантії класову боротьбу не просто, вчений був змушений підлаштуватися і змінювати теми, стаючи таким чином “фахівцем” з давньоруської літератури тощо. І це саме тоді, коли був здобутий досвід, вироблений власний метод, а головне – створено наукову школу. На десятки років була перервана традиція, дослідження візантійського мистецтва зводилось до зовнішнього опису пам’яток, без жодного розуміння їх внутрішнього змісту і семантичної наповненості. Прикро, але Кондаков – Айналов – Редін являють собою замкнену епоху. Їхні імена стоять поруч і творять потужний базис для подальшого розвитку вітчизняної та світової візантиністики.

Пам’ять про вченого немислима без розвитку його теми. Зрозуміти ж біографію можна тільки в контексті колег і взагалі людей епохи. Тому друга частина збірки також контекстуально вписується в ювілейний вимір Айналова. Без нових досліджень з тематики вченого ніколи не вдасться оцінити і доробок наших попередників. У науці повного спростування якоїсь теорії навряд чи колись вдасться досягти, те, про що ми не знаємо, ще не є таким, чого немає. Наука, як і суспільство, часто йде по колу, відкриваючи в тих самих темах і гіпотезах нові горизонти. Перефразовуючи Е. Бьорка, ми маємо ширший кругозір, бо спираємось на доробок наших попередників. Будь-яке дослідження є підсумком попередників і базою для наступників. Софія Київська дала Айналову старт у науку, сподіваємось, і збірка “Софія Київська” внесе свій вклад як у дослідження життя і творчості Дмитра Власовича Айналова, так і у розвиток візантиністики та україно-руської тематики загалом.

Дмитро Гордієнко, Вячеслав Корнієнко

⁵ Брунов Н. Памяти Д.В. Айналова (1862–1939) // Архитектура СССР, 1940, № 3, с. 66.